

تحولات نظام نیمه‌آزادی در سیاست کیفری ایران

محمد رضوانی*

مظاهر خواجه‌وند**

حامد صفائی آتسگاه***

چکیده

نظام نیمه‌آزادی یکی از جلوه‌های اصل شخصی‌کردن کیفر و از جمله روش‌هایی است که در راستای کاهش جمعیت کیفری زندان با آزادی نیمه‌وقت مجرم موافقت کرده اما بر نظارتی دائم بر او تأکید می‌ورزد. این روش از یک سو ثبات خانوادگی بزهکار را حفظ کرده و از سوی دیگر اصلاح گام‌به‌گام مجرم را در دستور کار قرار می‌دهد. با ترویج بیشتر فرهنگ قانون‌مداری و ارائه نظریه‌های مدرن در باب فلسفه کیفر از سوی متخصصان علوم جنایی قرن بیستم، زندان نیز به عنوان یک مجازات، کالبدشکافی شد. در همین راستا نظام‌های مختلف حقوقی با در پیش گرفتن سازوکارهایی سعی کردند که از آثار منفی و مخرب زندان بکاهند از آن تنها برای مجازات مجرم، بدون صدمه زدن به خانواده او، متمتع گردند. سؤالی که در این مقاله مورد نظر نگارندگان می‌باشد این است که کاربرد نیمه‌آزادی از منظر توجیه کیفر چیست و این نظام از چه جایگاهی در سیاست کیفری برخوردار می‌باشد. نظام نیمه‌آزادی نهادی است که می‌توان آن را از منظر وظیفه‌گرایانه و فایده‌گرایانه با تکیه بر توجیه کیفر، بررسی و تبیین نمود. به دیگر سخن، سیاست کیفری نظام‌های مدرن از آن برای تنبیه و اصلاح مجرمان به‌گونه‌ای که کمترین فاصله را از اجتماع گرفته و بیشترین فایده را برای اجتماع سبب شوند، استفاده کرده‌اند. نظام حقوق کیفری ایران نیز بخشی از قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ را به این نهاد نوین کیفری اختصاص

* کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی (نویسنده مسئول) mohammad.rezvani29@yahoo.com

** عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نوشهر mazaher.khajevand@yahoo.com

*** دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی safaei@live.com

تاریخ دریافت: ۹۳/۰۹/۰۹ تاریخ پذیرش: ۹۴/۰۲/۱۶

داده است. در این مقاله، نگارندگان تلاش نموده‌اند تا ضمن تبیین نظام نیمه‌آزادی به ارزیابی ابعاد مختلف آن در سیاست کیفری ایران بپردازند.

کلیدواژه‌ها: حبس، نیمه‌آزادی، مجازات، سیاست کیفری.

یکی از ابزارهای سیاست کیفری، نهادهایی هستند که راه را برای اعاده بزهکاران به اجتماع هموار می‌سازند. کیفر زندان هرچند ممکن است چنین فرصتی را ایجاد نماید، اما نباید فراموش کرد که محیط زندان با تمام امکانات بازپروری نظیر سوادآموزی و حرفه‌آموزی محیطی است اصولاً توانگیر و انس به آن به‌ویژه در محکومیت‌های درازمدت، بزهکار را به هنگام خروج از زندان با دشواری مواجه می‌کند.^۱ حتی عده‌ای با زندان‌های کوتاه مدت نیز به مخالفت برخاسته‌اند.^۲ بر این اساس، کیفرشناسان از یک قرن پیش بدین فکر افتادند که جنبه‌های آسیب‌زننده کیفرهای سلب آزادی را کاهش دهند و پاره‌ای از تدابیر اصلاحی را که در محیط عادی امکان به ثمر رسیدن آنها بیشتر است، جایگزین تدابیری همانند در محیط زندان نمایند.^۳ لذا جنبش الغای مجازات حبس به دنبال الغاگرایی کیفری اواسط سده بیستم و پس از جنگ جهانی دوم تا امروز سه نسل از ضمانت‌اجراهای کیفری را در تاریخ تحولات علوم جنایی معرفی نموده است. نسل اول جایگزین‌های حبس^۴ است. در این تفکر تندر و افراطی، یک ضمانت اجرا جایگزین ضمانت اجرای دیگری می‌شود. مثل دوره مراقبت که در فصل نهم قانون مجازات اسلامی بدان اشاره شده است. نسل دوم ضمانت‌اجراهای بینابین یا میانه^۵ است. یعنی هر ضمانت اجرای کیفری که از یک سو اهداف سلب آزادی را تأمین کند و در عین حال حق آزادی محکوم یا بزهکار را هم به طور کامل سلب نکند؛ مثل نظام نیمه‌آزادی^۶ و آزادی مشروط موضوع فصول هفتم و هشتم قانون مجازات اسلامی. نسل سوم که در عصر حاضر به عنوان نسل جدید ضمانت اجراها

۱. طرفداران کیفر زندان تنبیه بزهکار، اصلاح و بازپروری بزهکاران، اجرای آسان‌تر مجازات حبس، تأمین هدف تربیتی و تزیلی مجازات‌ها به‌وسیله زندان، حفاظت از جامعه و مجرم، ایجاد اطمینان از اجرای عدالت در بزه‌دیدگان را از محاسن کیفر زندان اعلام داشته‌اند و مخالفین کیفر زندان، ایجاد سابقه کیفری، تخطی از اصل شخصی بودن مجازات‌ها، بدآموزی و تأثیرات مخرب زندان، سوءاستفاده از زندان، گسترش بیماری‌های خطرناک، عدم موفقیت در تأمین اهداف اصلاحی، اربابی و پیشگیری، تراکم جمعیت کیفری و کمبود امکانات، افزایش خطرناکی بزهکاران و طبقه‌بندی نکردن زندانیان را از معایب کیفر حبس قلمداد می‌نمایند. ر.ک: گودرزی، محمدرضا، «نارسایی‌های زندان»، الهیات و حقوق، شماره ۹ و ۱۰، ۱۳۸۲، ص. ۱۰۶.

2. Sevdiren, Oznur, Alternatives to Imprisonment in England and Wales, Germany and Turkey, New York, Springer, 2011, p. 116.

۳. به قول ایرینگ، جرم‌شناس معروف، تاریخ حقوق کیفری تاریخ مداوم حذف کیفر است. ر.ک: گسن، ریموند، «گرایش‌های نو در جرم‌شناسی انگلیس و آمریکای شمالی»، ترجمه علی‌حسین نجفی ابرندآبادی، مجله تحقیقات حقوقی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۲، ۱۳۶۵، ص. ۱۵۷.

4. Alternatives to imprisonment
5. Intermediate sanction
6. Semi - liberty

و تحت عنوان کیفرهای اجتماعی یا جامعه‌محور^۱ معرفی شده، بدین‌گونه است که شکل و نحوه اجرای ضمانت اجراهای کیفری را از بطن نظام عدالت کیفری به بستر اجتماعی انتقال می‌دهند. در این شیوه ممکن است حتی آزادی بزهکار از او سلب گردد، مانند حبس خانگی.^۲ سیاست کیفری ایران با تأثیرپذیری از فقه^۳ و حقوق سایر کشورها و اسناد بین‌المللی و با توجه به سیاست حبس‌زدایی قوه قضائیه و تدوین لایحه قانونی مجازات‌های اجتماعی و در نهایت پس از تصویب قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به این رهاورد نائل گردید که زندان در بسیاری از جرایم و مجرمین کیفر مناسبی نیست و باید از مضرات و معایب آن احتراز نمود.^۴

۱. پیشینه تاریخی و سیر تحول نظام نیمه‌آزادی

ظهور و پیدایش روش نیمه‌آزادی مدیون اجرای نظام تربیتی ویژه‌ای است که در اصطلاح کیفرشناسان به نظام تدریجی یا ایرلندی شهرت دارد. به طور مختصر در این نظام محکومان به زندان با طی مراحل تدریجی و با اطمینان از پیشرفتی که در وضع روحی و اخلاقی آنها پدید آمده، رفته‌رفته آمادگی لازم را برای پذیرش آزادی مشروط و سرانجام آزادی کامل کسب می‌کنند. این مراحل عبارتند از گذر از زندان مجرد به هنگام شب و انجام کار انفرادی به هنگام روز، سپس انجام کار دسته‌جمعی در روز و گذراندن شب در زندان انفرادی (نظام ابورنی) و سرانجام آزادی مشروط که با مراقبت‌های لازم همراه است. روش نیمه‌آزادی مانند پلی پیش از آن که محکومان به زندان از امتیازات آزادی مشروط بهره‌مند شوند، دوران زندان را به دوران آزادی متصل می‌کند. در این روش محکومان به زندان روزها در بیرون از زندان به کار می‌پردازند و شب‌ها دوباره به زندان باز می‌گردند. معمولاً محل سکونت این گروه از زندانیان از دیگران جداست و بیشتر به محل اقامت خانوادگی آنها شبیه است. در نظام جدید زندانبانی که اعطای نیمه‌آزادی بیش از

1. Community punishment

۲. گودرزی، محمدرضا؛ و لیلا مقدادی، کیفرشناسی نوین یا کیفرهای اجتماعی، انتشارات مجد، ۱۳۸۴، ص. ۸۱.
۳. گفتنی است که مشروعیت مجازات‌های جایگزین حبس، بینابین و اجتماعی در حقوق جزای اسلام بر مبنای قاعده منطقه‌الفراغ یا منطقه‌العفو قابل توجیه است که به موجب آن شارع مقدس وضع قواعد مناسب با اوضاع و احوال و مقتضیات زمان و مکان را با حفظ ضوابط و در چارچوبی معین به عهده ولی امر نهاده است. حکم کلی این قاعده نیز اصل اباحه است. در مقابل برخی معتقد به عرفی شدن مجازات‌ها در نظام کیفری جمهوری اسلامی ایران هستند. برای آگاهی بیشتر ر.ک: رهامی، محسن، «عرفی شدن مجازات‌ها در نظام جمهوری اسلامی ایران»، در: علوم جنایی (مجموعه مقالات در تجلیل از استاد دکتر محمد آشوری)، انتشارات سمت، چاپ سوم، ۱۳۸۹.
۴. اهمیت این مسأله تا آنجا است که برخی از دست‌اندرکاران عدالت کیفری، زندان را عامل جرم و علم کیفرشناسی را شاخه‌ای از جرم‌شناسی اختصاصی یاد می‌کنند. برای مطالعه در خصوص معایب زندان ر.ک: آشوری، محمد، جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین، انتشارات گرایش، ۱۳۸۲، ص. ۷.

پیش به طور مستقل متداول است، محکومان به زندان اجازه دارند ایام تعطیل و تعطیلات آخر هفته را در بیرون از زندان بگذرانند. در سوئد سابقاً رژیم نیمه‌آزادی در مرحله‌ای از «روش تدریجی» به مورد اجرا گذارده می‌شد. در حال حاضر روش اصلاحی و تربیتی یا درمانی منطبق با شخصیت هر فرد محکوم اجرا می‌گردد. گاهی پس از شناسایی شخصیت محکوم، روش نیمه‌آزادی به عنوان مجازات اصلی اجرا می‌شود. در ایتالیا، روش نیمه‌آزادی در مورد محکومان به حبس تأدیبی، یا در مورد کسانی که بابت بدهی جریمه (کیفر نقدی) در زندان به سر می‌برند و نیز در مورد محکومانی که نیمی از مدت مجازات خود را گذرانده‌اند و محکومان جنایی که شش ماه یا بیشتر به اتمام محکومیتشان باقی نمانده است، اجرا می‌گردد؛ مشروط به اینکه تحت روش آزادی با مراقبت قرار نگرفته باشند. محکومان با لباس شخصی بدون مراقبت طبق برنامه تنظیم شده با رعایت شروطی که تعیین گردیده است، چند ساعتی از روز را در خارج از زندان به سر می‌برند و در رأس ساعت معین بایستی به زندان یا مؤسسه‌ای که نگهداری می‌شوند، مراجعت نمایند. روش نیمه‌آزادی در مؤسساتی که جهت اجرای این روش تأسیس شده یا در قسمت کاملاً مجزا از سایر قسمت‌های زندان یا مؤسسات مختلف دیگر به مورد اجرا گذارده می‌شود.^۱ در کشور فرانسه، روش نیمه‌آزادی با اصلاحاتی که پس از جنگ جهانی دوم در مقررات و اصول زندانبانی این کشور انجام گرفت، پذیرفته شد. این روش همزمان با گسترش نظام تدریجی (ایرلندی) به عنوان مرحله بینابین زندان و آزادی مشروط که طی آن محکومان به زندان از اعتماد کامل برخوردار می‌شدند، تلقی گردید. ماده ۷۲۳ آیین دادرسی کیفری این کشور در تشریح این مرحله مقرر می‌دارد: «روش نیمه‌آزادی شامل استقرار در خارج از زندان، بدون مراقبت دائمی و با شرایط کار مزدبگیران آزاد می‌باشد.» قانون ۱۷ ژوئیه ۱۹۷۰ این روش را در دو جهت تعمیم داده است. نخست در جهت تمهید تدابیر اصلاحی جدید، و دوم در جهت حفظ علائق زندانی با محیط عادی. در حالت اول، زندانیان نه تنها می‌توانند از شرایط کار آزاد و از مزایای کارگری برخوردار شوند، بلکه می‌توانند به اشتغال به تحصیل نیز بپردازند یا به حرفه‌آموزی مبادرت کنند، یا تحت درمان پزشکی قرار گیرند. در حالت دوم، دادگاه می‌تواند به محکومانی که مجازات آنها از شش ماه زندان تجاوز نمی‌کند، اجازه دهد تا به ادامه فعالیت حرفه‌ای و یا کارآموزی حرفه‌ای و یا درمان پزشکی بپردازند و ارتباط خود را با محیط خارج از زندان حفظ نمایند. بدین ترتیب، روش نیمه‌آزادی در قوانین این کشور به دو شکل دیده می‌شود. روش نیمه‌آزادی به عنوان مرحله نهایی مجازات سالب آزادی که بازمانده نظام تدریجی است که در سال ۱۹۷۵ ملغی شده است؛ و روش

۱. دانش، تاج‌زمان، «طرز اجرای مجازات حبس و اقدامات تأمینی و تربیتی سالب آزادی در سوئد و ایتالیا»، مجله حقوق دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۲۳، ۱۳۶۶، ص. ۱۹.

نیمه‌آزادی در مرحله شروع مجازات که با صدور حکم محکومیت از طرف دادگاه و یا با اجازه قاضی ناظر اجرای احکام در بدو محکومیت به اجرا گذاشته می‌شود.^۱

همچنین مطابق بررسی صورت گرفته در برخی دیگر از کشورهای اروپایی، مشاهده شد که برخی از این کشورها نظام نیمه‌آزادی را مورد پذیرش قرار نداده‌اند.^۲ جدول زیر نتیجه بررسی صورت گرفته را نشان می‌دهد. کشورهایی که «نظام نیمه‌آزادی» را مورد پذیرش قرار نداده‌اند با علامت * متمایز شده‌اند. نکته قابل توجه در این جدول، اجرایی نشدن نظام مورد اشاره در انگلستان می‌باشد:

ردیف	کشور	نظام نیمه‌آزادی	ردیف	کشور	نظام نیمه‌آزادی
۱	آندورا	✓	۱۴	لتونی	*
۲	اتریش	✓	۱۵	لیتوانی	*
۳	بلغارستان	*	۱۶	هلند	✓
۴	جمهوری چک	*	۱۷	لهستان	✓
۵	دانمارک	*	۱۸	پرتغال	✓
۶	فنلاند	*	۱۹	رومانی	✓
۷	فرانسه	✓	۲۰	اسلواکی	*
۸	آلمان	✓	۲۱	اسلونی	✓
۹	یونان	✓	۲۲	اسپانیا	✓
۱۰	مجارستان	*	۲۳	سوئیس	✓
۱۱	ایسلند	✓	۲۴	جمهوری مقدونیه	✓
۱۲	ایرلند	*	۲۵	ترکیه	✓
۱۳	ایتالیا	✓	۲۶	بریتانیا: انگلیس و ولز	*

جدول ۱ - بررسی کشورهای دارای «نظام نیمه‌آزادی»^۳

در ایران نیز روش نیمه‌آزادی نخستین بار در آیین‌نامه زندان‌ها مصوب ۱۳۵۴ شمسی پیش‌بینی شد. طبق ماده ۵۱ این آیین‌نامه: «آن عده از زندانیانی که واجد شرایط اشتغال به

۱. اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، جلد نخست، انتشارات میزان، چاپ سی‌وسوم، ۱۳۹۳، ص. ۱۷۸.

۲. البته روش‌های دیگری نظیر Halfway house و Open prison در برخی کشورها اجرا می‌شوند که تا حدودی تشابهاتی با عنوان مورد بحث دارند. جهت کسب اطلاعات در این زمینه رک:

Caputo, Gail, Intermediate Sanctions in Corrections, Texas, University of North Texas Press, 2004, pp. 169 - 184.

3. Council of Europe, and Committee of Ministers, Prison Overcrowding and Prison Population Inflation: Recommendation No. R (99) 22, Adopted By the Committee of Ministers of the Council of Europe on 30 September 1999 and Report, Strasbourg, Council of Europe Pub, 2000, p. 58.

کار در مؤسسات صنعتی و کشاورزی خارج از زندان می‌باشند، در صورتی که در مؤسسات مذکور برای آنان شغلی متناسب با استعداد و تخصص آنها نباشد، می‌توانند با استفاده از روش نیمه‌آزادی در مؤسسات دولتی یا خصوصی به کار گمارده شوند. در این صورت علاوه بر شرایط مذکور در ماده ۵۰ باید از مابقی مجازات آنان بیش از یک سال باقی نمانده باشد.» بنابراین اجرای این روش در صورتی ممکن بود که در مؤسسات صنعتی و کشاورزی وابسته به زندان‌ها که نوعی زندان باز تلقی می‌شد، شغلی متناسب با تخصص و استعداد محکومان یافت نمی‌شد. صرف نظر از اینکه شرط مذکور با اهداف روش نیمه‌آزادی منطبق نبود و اصولاً اشتغال به کار در خارج از زندان ضرورت اجرای این روش را توجیه نمی‌کند، معلوم نیست که چگونه این تأسیس در مقررات جدید زندان‌ها مصوب ۱۳۶۰ شورای عالی قضایی که از بسیاری جهات نسبت به آیین‌نامه قبلی مزیت و برتری دارد، لغو گردید.^۱ بعد از انقلاب نیز تنها ماده ۲۹ آیین‌نامه اجرایی سازمان کانون اصلاح و تربیت در مورد اطفال و نوجوانان بزهکار مقرر می‌داشت: «در مورد اطفالی که مدت توقف آنها در قسمت اصلاح و تربیت و یا زندان بیش از شش ماه است، در آخرین ماه توقف، چنانچه مدیر کانون رفتار روحی و اخلاقی طفل را مناسب تشخیص دهد، می‌تواند با اطلاع و یا پس از تأیید قاضی دادگاهی که طفل را به کانون اعزام داشته است، موافقت کند که طفل روزها در خارج، نزد کارفرمای مربوط قراردادی منعقد خواهد نمود و در نحوه کار، تحصیل و حضور و غیاب اطفال به وسیله مددکاران اجتماعی یا نمایندگانی که برای مراقبت و هدایت تعیین می‌شوند، نظارت خواهند داشت.» در صورت نقض مقررات این ماده به وسیله طفل، مراتب فوراً جهت اتخاذ تصمیم مجدد به دادگاه مربوط اعلام خواهد شد. البته در روش فوق می‌توان در اجرای کیفر حبس به شیوه‌های مختلف، تغییراتی را اعمال کرد. به عنوان مثال موافقت با مرخصی زندانی در ایام تعطیلات و روزهای آخر هفته یا گذراندن روزها در زندان و شب‌ها در منزل، که کلیه اقدامات فوق می‌تواند تا حد زیادی از آثار و تبعات زیان‌بار زندان بر خانواده زندانی و شخص بزهکار بکاهد.

۲. نظام نیمه‌آزادی و دورنمای نظام کیفری ایران در زمینه چگونگی استفاده از آن

در این بند ابتدا به تعریف و جایگاه نظام نیمه‌آزادی در حقوق کیفری ایران خواهیم پرداخت و سپس در یک نگاه تطبیقی به دورنمای نظام کیفری ایران در زمینه چگونگی استفاده از آن می‌پردازیم.

۱. اردبیلی، محمدعلی، منبع پیشین، ص. ۱۸۳.

۱-۲. تعریف و جایگاه نظام نیمه آزادی

ماده ۵۶ قانون مجازات اسلامی، نظام نیمه آزادی را شیوه‌ای می‌داند که براساس آن محکوم در زمان تحمل حبس می‌تواند برخی از فعالیت‌های زندگی خود را که به صورت تمثیلی در این ماده مقرر شده است در خارج از زندان انجام دهد.^۱ به عبارت دیگر نوعی نظام اجرای مجازات‌های سالب آزادی است که به محکوم اجازه می‌دهد تا در طول روز خارج از محیط زندان و بدون نظارت مأموران در شرایط طبیعی به منظور ورود به جامعه در آینده به یک فعالیت آموزشی، حرفه‌ای یا درمانی مشغول شود و پس از اتمام کار و ساعات تحصیل و درمان و همچنین در ایام بیکاری به زندان بازگردد.

در نظام نیمه آزادی افرادی که محکوم به حبس‌های سبک هستند و به نوعی برای جامعه خطرناک نیستند، در صورت رضایت می‌توانند در بیرون از محیط زندان و بدون آنکه مأمور مراقبتی مستقیم داشته باشند به کار و یا شرکت در فعالیت‌های آموزشی و درمانی بپردازند و شب‌ها، آخر هفته و ایام تعطیل به زندان بازگردند. ساعت دقیق ورود و خروج زندانیان به زندان در دفتر مخصوص ثبت و کنترل می‌شود. این شیوه در راستای بازاجتماعی کردن بزهکار صورت می‌گیرد. در واقع در این شیوه با اعطای آزادی محدود به زندانی به وی این امکان داده می‌شود که خود را با جامعه تطابق دهد و به آغوش جامعه باز گردد.^۲ در این نهاد به محکوم به عنوان یک انسان منفعل نگریسته نشده است، بلکه او می‌تواند در اعمال یا عدم اعمال مقررات نظام نیمه آزادی مؤثر باشد. بنابراین می‌توان از این نظام به عنوان نوعی توافق بین محکوم و مقام قضایی صالح نام برد. تحول حقوق جزای معاصر که وجه بارز آن دغدغه شخصی کردن مجازات و انسانی نمودن آن است، قانون گذار را بر آن داشته تا حدی نظر مجرم را در انتخاب مجازات و اعمال آن دخالت دهد. این اندیشه از آنجا الهام می‌گیرد که عدالت کیفری یک عدالت تحمیلی و عمودی است، لیکن این گرایش قانون گذاران کیفری و سیاست گذاران جنایی به سمت عدالت ترمیمی و مذاکره‌ای است.^۳

۱. مواد مربوط به نظام نیمه آزادی در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، عمدتاً از قانون جزای فرانسه، به ویژه مواد ۱۳۲-۲۵ و ۱۳۲-۲۶ اقتباس شده است. رک: زارعت، عباس، حقوق جزای عمومی تطبیقی، انتشارات فکرسازان، ۱۳۸۴، ص. ۲۴۲.

۲. شمس ناتری، محمدابراهیم؛ زارع، ابراهیم؛ کلانتری، حمیدرضا، و زینب ریاضت، قانون مجازات اسلامی در نظم حقوق کنونی، جلد اول، انتشارات میزان، ۱۳۹۲، ص. ۱۶۹.

۳. غلامی، حسین، «عدالت ترمیمی»، در: علوم جنایی (مجموعه مقالات در تجلیل از استاد دکتر محمد آشوری)، انتشارات سمت، چاپ سوم، ۱۳۸۹، صص. ۷۴۰-۷۱۴.

۲-۲. دورنمای نظام حقوق کیفری ایران در زمینه چگونگی استفاده از نظام نیمه آزادی

برخی از مؤلفان حقوق کیفری در خصوص چگونگی استفاده از شیوه نیمه آزادی و نهادهای اعطاکننده آن به مواد ۷ و ۶۶ آیین نامه اجرای سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۳۸۴ استناد می نمایند^۱ و معتقدند که مواد مورد اشاره مربوط به نظام نیمه آزادی یا زندان نیمه باز است. طبق ماده ۷ آیین نامه مذکور، زندان نیمه باز زندانی است محصور که در پوشش خارجی دارای حفاظت مناسب باشد و در آن زندانیان به طور گروهی با تعداد کافی مأمور مراقبت بدون اسلحه به کار اعزام می گردند و پس از خاتمه کار مجدداً به آسایشگاه خود عودت داده می شوند^۲. به نظر برخی حقوق دانان^۳:

«آنچه در مواد ۵۶ و ۵۷ آمده است شکل خاصی از نظام نیمه زندانی است و نیمه آزادی با نیمه زندانی تفاوت دارد. نیمه زندانی یعنی این که محکوم علیه در زمان حبس به فعالیت شغلی و حرفه ای می پردازد و آخر هفته به زندان می رود؛ اما نیمه آزادی آن است که محکوم مدتی را در زندان سپری کرده و چنانچه رفتار مناسبی داشته باشد، می تواند در برخی روزها به فعالیت شغلی بپردازد. شرایط مهمی که در نظام نیمه آزادی و نیمه زندانی وجود دارد، حضور زندانی در روزهای آخر هفته در زندان است؛ اما قانون مجازات اسلامی اشاره ای به این شرایط ندارد و احکام این نظام باید به موجب آیین نامه ای تعیین شود که در ماده ۶۳ پیش بینی شده است.»^۴

به نظر نگارندگان، وقتی در زندان باز وفق ماده ۹ آیین نامه اجرایی سازمان زندانها مصوب ۱۳۸۰ زندانی ضمن اشتغال به خدمت حق خروج از زندان را ندارد و شبها را نیز در نزدیک ترین آسایشگاهی که به این منظور تعیین شده است، استراحت می نماید؛ به طریق اولی در زندان نیمه باز حق خروج از زندان را نخواهد داشت.^۵ مضافاً اینکه اعطای

۱. نیازپور، امیرحسن، توافقی شدن آیین دادرسی کیفری، انتشارات میزان، ۱۳۹۰، ص. ۳۰۷.

۲. محمدی، داود، مجازات های جایگزین: نقدی بر کیفر زندان، چالش ها و راهکارها، انتشارات عود، ۱۳۸۴، ص. ۶۹.

۳. زارعت، عباس، شرح مختصر قانون مجازات اسلامی، چاپ اول، انتشارات ققنوس، ۱۳۹۲، ص. ۱۳۸.

۴. به نظر می رسد آیین نامه اجرایی وعده داده شده در ماده ۶۳ قانون مجازات اسلامی و ماده ۵۵۷ قانون آیین دادرسی کیفری، مصوب ۱۳۹۲، مقررات مشابهی با نظام نیمه باز موضوع ماده ۶۵ و ۶۶ آیین نامه اجرایی سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور در خصوص شورای طبقه بندی زندانها (به عنوان مرجع اعطاکننده نظام نیمه آزادی) و ماده ۶۹ این آیین نامه در خصوص شرایط استفاده از زندان نیمه باز (مانند سن، جنس، وضعیت جسمی و روحی و چگونگی شخصیت و پیشینه بزهکاران به عنوان شرایط فردی محکوم علیه) خواهد داشت. لذا به دلیل مشابهت دو نظام بهتر است تدوین کنندگان آیین نامه، توجه ویژه ای به مقررات مارالذکر داشته باشند.

۵. جهت مطالعه در این زمینه رک.

Baechtold, Andrea, "Semi – Liberty and Semi – Detention in the Correctional System in Swiss Law", *Revue Internationale De Criminologie et De Police Technique* 29, no. 1, 1976, pp. 31–43.

مرخصی ترمیمی برای اینگونه زندانیان جهت اعطای فرصت لازم به زندانی برای جلب رضایت شاکی در اجرای مواد ۲۲۰ و ۲۲۱ آیین نامه مصوب ۱۳۸۴ دلیل دیگری بر این مدعاست. در حالی که در نظام نیمه آزادی به دلیل حق خروج زندانی از زندان در اغلب ساعات نیازی به چنین مقرره‌ای جهت اخذ رضایت از بزه‌دیده نخواهد بود. به هر تقدیر، تهیه کنندگان قانون مجازات اسلامی طی مواد ۵۶ و ۵۷ به چگونگی استفاده از شیوه نیمه آزادی توجه داشته‌اند. این واکنش کیفری، بر اساس ماده ۵۶ صرفاً به جرایم دارای کیفر حبس تعزیری درجه پنج تا هفت اختصاص دارد. بنابراین از روش نیمه آزادی نمی‌توان در خصوص جرایم شدیدتر مثل جرایم دارای حبس تعزیری درجات یک تا چهار و نیز دیگر گونه‌های بزهکاری مثل جرایم مستوجب حد بهره جست. حکم به نظام نیمه آزادی مخصوص کسانی است که جزای نقدی در آنان تأثیری ندارد و مجازات حبس نیز برای آنها مضر می‌باشد. این نظام برای اشخاصی مفید است که به صورت اتفاقی مرتکب جرایم خفیف یا غیر عمدی می‌شوند و چند روز محرومیت از آزادی موجب تنبه آنان می‌شود. از طرف دیگر تعهد بزهکاران به سپردن تأمین مناسب و مشارکت در تداوم زندگی خانوادگی، درمان اعتیاد یا بیماری، تعهد به انجام یک فعالیت شغلی، حرفه‌ای و آموزشی و حرفه‌آموزی برای اعطای تأسیس جزایی پیش‌بینی شده است.^۱ افزون بر این، دو شرط دیگر با رویکرد بزه‌دیده‌مدار برای بهره‌جستن از شیوه نیمه آزادی در ماده ۵۶ قانون مجازات اسلامی پیش‌بینی شده است. شرط نخست گذشت شاکی و شرط دوم مشارکت بزهکار در ترمیم خسارت‌های وارد بر بزه‌دیده است. از نظر تدوین‌کنندگان قانون، صرفاً آن دسته از مجرمان سزاوار برخوردار از ارفاق کیفری هستند که علاوه بر داشتن شرایط پیش‌گفته، در جهت ترمیم خسارت‌های وارد بر بزه‌دیده و جلب رضایت وی اقدام نمایند. مع‌الوصف، بر خلاف گذشته که این روش تنها به عنوان یکی از شیوه‌های عدالت کیفری عمودی و با ماهیت بازپرورانه به شمار می‌آمد، امروزه در پرتو قانون مجازات اسلامی جدید و پذیرش رویکرد اعتباربخشی به اراده بزهکار، شیوه نیمه آزادی به صورت یکی از جلوه‌های راهبرد مذکور شناسایی شده است.

۳. توجیه کیفر نیمه آزادی

پس از بیان مطالب مربوط به تبارشناسی کیفر نظام نیمه آزادی، اهتمام نگارندگان در این بند بر آن است تا با بررسی مبانی کیفر نظام نیمه آزادی به ارزیابی این کیفر در

۱. قانون مجازات اسلامی برخلاف آزادی مشروط و تعلیق اجرای مجازات و تعویق صدور حکم به مسأله فسخ نظام نیمه آزادی که در اثر تخلف محکوم از اجرای تعهدات یا ارتکاب جرم عمدی جدید حاصل گردد، اشاره‌ای ننموده است. ماده ۵۵۵ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ نیز این خلأ قانونی را مرتفع نکرده است.

سیاست کیفری ایران بپردازد. از آنجا که اجرای نظام نیمه‌آزادی برای محکومان به حبس موجب تغییر ماهیت کیفر زندان می‌گردد، لذا مطالب مورد نظر در این بند به عنوان مرکز ثقل تحقیق، کارایی یا عدم کارایی این کیفر را بیش از پیش نشان خواهد داد. قبل از ورود به بحث چند نکته قابل توجه و امعان نظر است. نخست آنکه کیفر و آثار آن پدیده‌ای پیچیده و چند بعدی است لذا کیفر نیاز به توجیه و مشروعیتی قوی دارد. از این رو آگاهی به ابعاد آن واجد اهمیت بسزایی است. دوم آنکه اهداف سیاست کیفری و اعمال کیفر برای سیاست‌گذاران و مجریان آن نیز بایستی منقح و مشخص باشد و کیفر مذکور باید مورد واکاوی و ارزیابی همه‌جانبه قرار گیرد. سوم آنکه نهادهای مجری کیفر اعم از دادسرا و کارکنان سازمان زندان‌ها باید ابزارها و امکانات متناسب با اهداف تعیین شده را در اختیار داشته باشند. چهارم آنکه آگاهی عموم، و بالاخص اشخاصی که مجازات می‌شوند، از اهداف و انواع و آثار کیفرها ضرورت دارد. مضافاً این که مجازات‌ها باید مورد قبول مردم باشند. پنجم آنکه برای شناخت کیفر نه تنها آگاهی از قوانین کیفری، بلکه شناخت فلسفه کیفر، علل جامعه‌شناختی و روان‌شناختی ظهور و مرگ آن و نیز اهداف توجیه‌کننده آن اهمیت فراوانی دارد. این مهم هم در سطح قانون‌گذاری و سیاست‌گذاری و هم در مقام تبیین، اجرا و اعمال کیفر و حتی پس از آن سرنوشت‌ساز است.

۳-۱. ارزیابی نظام نیمه‌آزادی از منظر توجیهات عام کیفر

در این قسمت از توجیهات عام به بررسی توجیهات سنتی و اصلی کیفر و توجیهات معاصر و فرعی کیفر در نظام نیمه‌آزادی بر اساس اندیشه‌های سترگ مکاتب حقوق کیفری خواهیم پرداخت.

۳-۱-۱. توجیهات سنتی و اصلی کیفر در نظام نیمه‌آزادی

کسانی که به وجود عدالت کیفری، چه در قالب سنتی و کلاسیک و چه در قالب جدید آن با جرح و تعدیل‌های فراوان، پایبند هستند، دلایل فلسفی عدیده‌ای را در توجیه کیفر بیان کرده‌اند که از منظری دیگر می‌توان آنها را اهداف یا کارکردهای کیفر نیز دانست. در این بند، توجیهات سنتی بیان شده برای نظام نیمه‌آزادی، که در واقع کارکردهای این نوع مجازات از دیدگاه سنتی نیز می‌باشد، مورد توجه قرار می‌گیرد.

۳-۱-۱-۳. اثر سزادهی و ناتوان‌سازی کیفر در نظام نیمه‌آزادی

ابتدایی‌ترین و بدیهی‌ترین هدف برای کیفر و در نتیجه توجیه نظام کیفری، سزا دادن مجرم و ناتوان‌سازی او برای ارتکاب جرم است. نظام عدالت کیفری در پرتو این

هدف به دور کردن بزهکاران از جامعه توجه داشته و بر این فرض مبتنی است که طرد مجرمان، فرصت‌های مساعد جرم را از آنان سلب کرده و در نتیجه از روی آوری دوباره بزهکاران به ارتکاب جرم پیشگیری می‌کند.^۱

ناتوان‌سازی بزهکاران علاوه بر این که در کاهش نرخ تکرار جرم نقش آفرین است، به مصون‌سازی بزه‌دیدگان احتمالی نیز می‌انجامد. این اثر سزادهی و ناتوان‌سازی در نظام نیمه‌آزادی اگرچه کم‌رنگ است، اما قابل مشاهده است. چه آنکه یکی از نعمت‌هایی که خداوند متعال در نهاد آدمی قرار داده عشق آدمی به آزادی و اختیار است و بدیهی است که هر آنچه به آن خدشه وارد سازد، برای آدمی سخت و ناگوار است. سلب آزادی به عنوان شکنجه‌ای دردناک و آزاردهنده روح و جسم انسان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. از این رو محدودیت‌های ناشی از نظام نیمه‌آزادی در واقع تنبیهی سخت و بازدارنده خواهد بود و می‌تواند اثر سزادهی و ناتوان‌سازی کیفر را، هرچند معتدل، توجیه نماید.

۳-۱-۱-۲. ارباب یا بازدارندگی کیفر در نظام نیمه‌آزادی

یکی دیگر از اهداف کیفر، ارباب و بازدارندگی است که می‌تواند با ماهیت ترهیبی خود مرتکب یا دیگران را از ارتکاب جرم باز دارد. بازدارندگی با رویکردی ارباب‌انگیز و عبرت‌آموز به نظام عدالت کیفری به منزله بستری برای ترس و عبرت بزهکاران می‌نگرد. در پرتو این هدف با استفاده از ابزارهای واکنشی درصد مرعوب ساختن و عبرت‌آموزی بزهکاران است تا از روی آوری مجدد آنان به بزهکاری پیشگیری شود. در نظام نیمه‌آزادی جنبه‌های ترهیبی و ترذیلی کیفر زندان کماکان حفظ می‌گردد و جدا از توأم بودن کیفر با رسوایی و فضاحت که به آن جنبه ترذیلی داده، شکنجه و رنج محرومیت از آزادی کامل جنبه ترهیبی آن را در مقایسه با اغلب کیفرها نمایان‌تر ساخته است و در نتیجه بازدارندگی آن نیز محقق می‌گردد. ترس از مجازات زندان در نظام نیمه‌آزادی موجب می‌گردد که بزهکاران احتمالی از اندیشه‌های شیرانه منصرف شوند. البته از آنجا که همه بزهکاران از شخصیت واحد و ساختار روانی یکسانی برخوردار نیستند و در نتیجه به یک میزان از اجرای مجازات متأثر نمی‌شوند، لذا علمای حقوق برای اخذ بهترین نتیجه از اجرای مجازات سیاست شخصی کردن آن را پیشنهاد کرده‌اند.

۳-۱-۱-۳. اثر اصلاحی یا درمانی کیفر در نظام نیمه‌آزادی

اصلاح و درمان امروزه فراتر از مفهوم مضیق و مورد نظر در مکتب تحقیقی است. به عبارت دیگر به تبع مردود یا محدود دانستن تأثیر علل جسمی در وقوع جرم و

۱. غلامی، حسین، بررسی حقوقی - جرم‌شناختی تکرار جرم، انتشارات میزان، چاپ سوم، ۱۳۹۰، ص. ۶۵

پذیرش علل دیگر از جمله عوامل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و غیره معانی گسترده‌تر و قابل قبول‌تری پیدا کرده که با واقعیات خارجی مربوط به ارتکاب جرم سنخیت بیشتری دارد. از آنجا که بعضی از مجازات‌ها مانند اعدام، رجم و مجازات‌های توان‌گیر فاقد کارکرد بازپرورانه هستند، لذا تنها مجازاتی که خصیصه تربیتی آن در ظاهر و نسبت به سایر مجازات‌ها آشکار است، کیفر حبس است. اصطلاح حبس تأدیبی در ماده ۹ قانون مجازات عمومی ۱۳۰۴ زمانی شیوه‌ای از اجرای مجازات را تداعی می‌کرد که با سیاست یک نهاد تربیتی باید منطبق می‌بود. امروزه دیگر از اعجاز زندان‌ها سخنی نیست، بلکه تلاش بر این است که با مجازات‌های بینابین از جمله نظام نیمه‌آزادی و سازوکارهای دیگر، در حد امکان از یک سو از آثار زیان‌بار زندان کاسته شود و از سوی دیگر نسبت به حفظ ثبات خانواده و اصلاح بزهکار اقدام شود.^۱ در همین راستا، قانون‌گذار در ماده ۵۶ قانون مجازات اسلامی فعالیت‌های حرفه‌ای، آموزشی و حرفه‌آموزی، درمانی و نظایر اینها را در دستور کار قرار داده است. البته اجرای این فعالیت‌ها زیر نظر مراکز نیمه‌آزادی در سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور صورت خواهد گرفت. اساساً اقداماتی که پس از ارتکاب جرم به عنوان پیشگیری ثالث نسبت به بزهکاران اعمال می‌شوند، غالباً جنبه اخلاقی و اصلاحی دارند. مجرم از یک سو به دلیل ارتکاب خطای کیفری باید مکافات عمل خود را تحمل نموده و در عین حال متنبه شود و از سوی دیگر برای تقویت پیشگیری از ارتکاب جرم باید اجرای مجازات، به‌ویژه حبس، فرصتی جهت اصلاح و درمان و در نهایت نجات بزهکاران از دنیای بزهکاری باشد.^۲ بنابراین نظام نیمه‌آزادی جلوه‌ای از اقدامات تربیتی در عرصه حقوق کیفری مدرن می‌باشد که به نوبه خود در کنار جلوه‌های دیگر مانند آزادی مشروط نقش بسزایی در اصلاح و درمان مجرمان ایفا می‌نماید.

۳-۱-۲. ارزیابی نظام نیمه‌آزادی از منظر توجیهات معاصر و فرعی کیفر

توجیهات رایج و غالباً فلسفی که در مقام توجیهات سنتی و اصلی کیفر ارائه شده، در ارائه چهره‌ای کاملاً مشروع از نظام کیفری چندان موفق نبودند و این امر موجب گردید که طرفداران لزوم کیفر به ارائه توجیهات نوین و مطلوب‌تری متوسل شوند. این توجیهات قرائت مناسب‌تری را با مذاق کیفری روز ارائه می‌دهند و در تحولات ملی و اسناد بین‌المللی در جهت رعایت حقوق بزهکاران و بزه‌دیدگان هماهنگی بیشتری دارد.

1. Leka, Adrian. "Alternative Measures of Punishment and the Role of the Probation Service, for Their Right Implementation", *European Journal of Social Law*, no. 2, 2014, p. 87.

۲. صلاحی، جاوید، کیفرشناسی، انتشارات میزان، چاپ دوم، ۱۳۸۹، ص. ۳۴.

لذا ضرورت دارد که در این قسمت، کیفر نظام نیمه آزادی را با این توجیهات مورد ارزیابی قرار دهیم.

۳-۱-۲. مشروعیت کیفر در نظام نیمه آزادی و اثر تقبیحی آن

مفهوم اثر تقبیحی کیفر آن است که کیفر و نظام کیفری نشانگر تنفر و انزجار مردم یک جامعه از برخی افعال و رفتارهاست که این امر وجود و عملکرد نظام کیفری را مشروعیت می بخشد. از یک طرف تقبیح کیفر و واکنش سامانه دادگری کیفری در قبال کنش جنایی باعث کاهش جرم گردیده که به تقبیح ابزاری اشتهار دارد و از طرف دیگر اعمال مجازات نشانگر دید منفی و ارزشی قاطبه ملت نسبت به پدیده جنایی است که تقبیح بیانی یا تصریحی نامیده می شود. بر این اساس چنانچه مجازات به عنوان ابزاری برای کاهش عمل مجرمانه محسوب شود، برداشتی پیامدگرا از آن به عمل آمده است. با این توجیه که مجازات اثر آموزشی دارد اما اگر صرفاً بر جنبه الگویی یا معیار بودن مجازات تکیه شود و آن را به این دلیل موجه بشماریم که به همراه خود یک پیام اخلاقی و الگویی برای مرتکبان و دیگران ارسال می نماید و به همین دلیل آن عمل زشت و قابل سرزنش و مجازات است، در این صورت برداشتی غیرپیامدگرا و ضرورتاً سزاگرا از تقبیح مورد حمایت و دفاع قرار گرفته است.^۱ از این رو نظام نیمه آزادی به عنوان مجازات بینابین واجد هر دو خصوصیت مجازات غیرپیامدگرا و پیامدگرا است و مشروعیت این کیفر و اثر تقبیحی آن را اثبات می نماید. به طوری که با اعمال مجازات زندان، نشانگر تنفر و انزجار مردم جامعه از جرم خواهد بود و از طرف دیگر با توجه به اعمال برنامه های آموزشی و فعالیت های حرفه ای و حرفه آموزی و مشارکت در تداوم زندگی خانوادگی یا درمان اعتیاد یا بیماری که در فرآیند اصلاح یا جبران خسارات وارد بر بزه دیده مؤثر است، مؤید پیامدگرا بودن این کیفر می باشد.

۳-۱-۲. سلب صلاحیت مجرم و بازگشت سعادت مندانه از گذر توسل به

نظام نیمه آزادی

برخی ارتکاب جرم را به منزله عاملی برای از دست دادن صلاحیت مرتکب به عنوان یک عضو کامل جامعه و مجازات را فرایندی جهت بازگرداندن این صلاحیت از دست رفته مرتکب تعبیر می کنند. به عبارت دیگر نقض کنندگان قانون با ارتکاب جرم خود را خارج از جامعه و یا در مقابل آن قرار می دهند، اما جریان محاکمه و مجازات با هدف بازگرداندن آنها به جامعه صورت می گیرد. سلب صلاحیت از مرتکب چیزی شبیه به اثر تقبیح است که بدون مرحله دوم آن یعنی بازگرداندن صلاحیت نمی تواند وجود نظام کیفری را به طور

۱. صفاری، علی، مقالاتی در جرم شناسی و کیفرشناسی، انتشارات جنگل، ۱۳۹۱، ص. ۲۵۰.

کلی توجیه نماید. خود تقبیح در این مورد قاصر است، اما بازگرداندن صلاحیت می‌تواند عامل موجه مثبتی برای نظام کیفری باشد تا با پیگیری آن از طریق اعمال اقدامات لازم مثل اصلاح مرتکب یا ترمیم خسارت بزه‌دیده و نه ضرورتاً فقط کیفر، مرتکب را در جامعه بازپذیر می‌نماید. به شرط اینکه مرحله اول یعنی سلب صلاحیت آن چنان عمیق و قوی نباشد که مرحله دوم را منتفی کند یا تحت‌الشعاع خود قرار دهد و با برچسب‌زنی به مجرم به جای اعاده وی به اجتماع، زمینه تکرار جرم را فراهم نماید.^۱

۳-۱-۲-۳. عدالت ترمیمی و شرمساری بازپذیرانه در آیین نظام نیمه‌آزادی

اگر چه عدالت ترمیمی به عنوان یک راهبرد کیفری مستقل در دهه‌های پایانی قرن بیستم تفکر و اندیشه‌های جزایی را مغروق خود نموده است، اما مشترکاتی با نظریه شرمساری بازپذیرانه^۲ ارائه شده از سوی جان بریث‌ویت دارد، لذا در این مقال توأمان مطمح نظر قرار خواهد گرفت. نظریه شرمساری بازپذیرانه مبنی بر این است که پاسخ‌های اجتماعی در برابر جرم در صورتی موفق خواهد بود که علاوه بر شرمسار کردن مرتکب بتواند وی را کاملاً به جامعه برگرداند. بر خلاف شرمساری غیرسامان‌ده و بدنام‌کننده که انگ و داغ‌ننگش باعث فرار فرد از جامعه یا عدم پذیرش وی در آن می‌گردد، شرمساری موردنظر در این تفکر از طریق تدابیری مثل راضی کردن مرتکب به عذرخواهی از بزه‌دیده، ترمیم خسارت قربانیان، انجام خدمات عام‌المنفعه و امثال اینها موجب بازپذیری فرد در جامعه می‌شود.^۳

از لحاظ فکری این نظریه مبتنی بر این است که به جای کیفر مرتکب، بازسازی و جبران خسارت را هدف اقدامات و تدابیر اتخاذی علیه جرم قرار دهیم تا از عوارض منفی کیفر بالاخص زندان احتراز نموده و خسارات وارد بر اجتماع و بزه‌دیدگان تا اندازه زیادی جبران گردد و همزمان مجرم نیز از جامعه طرد نشود و به عنصری عنود و ناسازگار مبدل نگردد.^۴ این رویکرد همان چیزی است که تصمیم‌گیران سیاست جنایی بدان توجه داشته و در ماده ۵۷ قانون مجازات اسلامی به عنوان رهیافتی نوین، ترمیم خسارت بزه‌دیدگان را در دستور کار خود قرار داده‌اند. بدین طریق زمینه بازپذیری مجرم در این فرآیند فراهم خواهد شد. البته بدیهی است که عدالت ترمیمی را فی‌نفسه

1. Gordon Scott, David, Penology, SAGE Course Companions, Los Angeles, 2008, p. 113.

2. Reintegrative shaming

3. Milburn, Philip; and Ludovic Jamet, "Prévention de la récidive : les services de probation et d'insertion français dans la tourmente", Champ Pénal/ Penal field, vol. 11, 2014.

۴. ر.ک: ولد، جرج؛ برنارد، توماس؛ و جفری اسنیپس، جرم‌شناسی نظری، ترجمه علی شجاعی، انتشارات دادگستر، ویراست ششم، ۱۳۹۲، صص. ۴۱۲-۴۱۰.

نمی‌توان به عنوان جایگزین مجازات مطرح کرد،^۱ اما می‌توان از سازوکارهای آن در اجرای تدابیر جایگزین مجازات بهره گرفت.

۲-۳. ارزیابی نظام نیمه‌آزادی از منظر توجیهات خاص کیفر

مطالبی که در این قسمت مطرح می‌گردد زیربنای اصلی یا مبانی توجیهات خاص برای مشروعیت بخشیدن واقعی به عمل کیفررسانی، یعنی تعیین و اعمال کیفر خاص است. همین مبانی منجر به طرح اندیشه‌هایی چون صورت‌سازی نظام کیفری چه در قالبی معتدل و چه در قالبی رادیکال (فروپاشی زندان)^۲ و به دنبال آنها طرح جایگزین‌های حبس، مجازات‌های بینابین و ... شده است. این در حالی است که عده‌ای همچنان نسبت به جایگزین‌های حبس انتقاداتی را مطرح می‌کنند.^۳

۱-۲-۳. پذیرش اجتماعی کیفر در نظام نیمه‌آزادی

مراد از پذیرش اجتماعی کیفر احتساب دید کلی ایجادشده در جامعه نسبت به یک کیفر خاص یا نظام کیفری به طور کلی است. لذا توجه به افکار عمومی در قضاوت نسبت به خوب یا بد بودن یک نظام یا یک کیفر خاص ضروری و اجتناب ناپذیر است. همانطوری که در نظر مردم ممکن است افعال یا تروک مجرمانه‌ای مانند صید و شکار نامشروع جلوه نکنند، از طرفی هم ممکن است کیفر یا عقوبت اعمال مجرمانه مورد پذیرش عموم قرار نگیرد. به عنوان مثال امروزه نمی‌توان از مجازات‌هایی مانند داغ کردن پیشانی و شانه مرتکب یا گرداندن او در شهر به منظور ایذاء و توهین توسط مردم استفاده نمود. لذا توجه به افکار عمومی در قضاوت نسبت به خوب یا بد بودن یک نظام یا کیفر خاص ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. نظام نیمه‌آزادی در عین حال آثار مخرب و زیانبار زندان را در حد وسیعی تعدیل و تلطیف می‌نماید و با ارائه برنامه‌های اصلاحی و آموزشی و حرفه‌ای، زمینه اصلاح و بازگشت مجرم به اجتماع را تسهیل می‌نماید.

۲-۲-۳. تناسب کیفر در نظام نیمه‌آزادی با جرم و مجرم

این اصل هم نه تنها بایستی به هنگام قانون‌نویسی مطمح نظر قرار گیرد، بلکه باید در زمان تعیین و تخصیص کیفر برای جرمی خاص و مرتکبی معین مورد توجه

1. Stefanovska, Vesna, "Some Restorative Justice Benefits to Offenders and Victims of Crime." *Balkan Social Science Review*, no. 4, 2015, p. 8.
2. Sim, Joe, *Punishment and Prisons: Power and the Carceral State*, California, Thousand Oaks, 2009, pp. 140 - 142.
3. Ben — Moshe, Liat; and Allison Carey (eds), *Disability Incarcerated: Imprisonment and Disability in the United States and Canada*, New York, Palgrave Macmillan, 2014, pp. 259 - 260

قرار گیرد، زیرا کیفر بایستی نشانگر میزان زشتی و خطر جرم ارتكابی باشد و عدم التفات به این مهم موجب افراط و تفریط در مجازات می‌گردد. در قوانین کشورهای مختلف به این امر توجه شده است. نمونه‌ای از درجه‌بندی‌ها در حقوق تطبیقی که به درجه‌بندی مرکب نزدیک است «مدل‌های راهنمای مجازات»^۱ در ایالات متحده آمریکا است. در این کشور، دادگاه‌ها جهت رعایت صدور حکم یکسان برای افراد و نهادها در مرحله صدور حکم الزاماً باید مقررات متحدالشکلی را در مورد جنایات و جنحه‌های مهم رعایت نمایند. این الزام که در حقیقت به نوعی به مقررات شکلی مربوط می‌شود، ابتدا در چند ایالت اجرا شده بود. در سال ۱۹۸۴ جهت جلوگیری از تشتت آرا و تعارض احکام در موارد مشابه، مقررات مذکور توسط «کمیسیون تعیین مجازات ایالات متحده»^۲ مورد اصلاح قرار گرفت. هدف اصلی این رهنمودها کاهش نابرابری و تبعیض در صدور حکم بود که تحقیقات انجام‌شده شیوع آن را نشان داده بود.

قانون‌گذار ایران معمولاً با تعیین حداقل و حداکثر یک مجازات، تطبیق درجات مختلف هر جرم با کیفر متناسب آن را بر عهده قاضی تعیین‌کننده مجازات نهاده است و قاضی بر اساس نظام تدرج مجازات‌ها و ابزارهای قضایی، سیاست شخصی کردن مجازات‌ها را اعمال می‌کند. یکی از دلایل احتراز از حبس‌های طولانی‌مدت علاوه بر معایب روان‌شناختی و جرم‌شناختی، به چالش افتادن این اصل متقن و اولی است. لذا قانون‌گذار در پرتو داده‌های حقوق کیفری و رهیافت‌های جرم‌شناختی و کیفرشناختی به این مهم توجه نموده و در مواد ۵۶ و ۵۷ قانون مجازات اسلامی اعمال مجازات نیمه‌آزادی را صرفاً در حبس‌های تعزیری درجه ۵ تا ۷ پذیرفته و دادگاه را مستغنی از اعمال این کیفر در سایر جرایم دانسته است. قاضی کیفری نیز با استمداد از شرایط و قیود قانونی، با رضایت مرتکب در فرآیند توافقی شدن و معامله اتهام، مجازات متناسب با شخصیت مرتکب را مورد حکم قرار خواهد داد.

۳-۲-۳. قابل اجرا بودن کیفر در نظام نیمه‌آزادی

یکی از عوامل موجهه برای داشتن نظام کیفری و مجازات کردن افراد، تصور آثار ارجایی و بازدارندگی کیفر است. چنین اثری فقط در زمانی به منصفه ظهور و بروز می‌رسد که کیفر تعیین‌شده در مورد مرتکب حتماً اجرا و اعمال گردد، زیرا قابل اجرا نبودن کیفر می‌تواند در طول زمان باعث زوال آثار مذکور و در نتیجه زوال مشروعیت آن و حتی نظام کیفری گردد؛ مانند جزای نقدی که در صورت عدم ملائمت محکوم‌علیه

1. Guideline models of sentencing
2. United States Sentencing Commission
3. "Introduction to the Sentencing Reform Act", U.S. Sentencing Commission

طبق ماده ۲ قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی منجر به بازداشت خواهد شد. بدین توضیح، آثار مخرب زندان و تزییقات مالی و عاطفی و انقطاع شغلی محکوم‌علیه و هزینه‌های مادی و انسانی را بر مجرم و دولت خواهد گذاشت.^۱ کیفر نیمه‌آزادی به عنوان مجازات بینابین، ایرادات مذکور را در حد وسیعی مرتفع می‌نماید. به‌ویژه آنکه تعهد محکوم‌علیه به فعالیت شغلی، حرفه‌ای، آموزشی، حرفه‌آموزی، مساعدت در تداوم زندگی خانوادگی و درمان اعتیاد یا بیماری در این راستا کانون توجه قانون‌گذار قرار گرفته است.

۴-۲-۳. مفید بودن کیفر نظام نیمه‌آزادی و کارآیی آن

فایده داشتن کیفر به معنی پدید آوردن آثار و نتایج مثبت برای مرتکب، جامعه و تنبیه مرتکب بدون تولید عوارض منفی و جانبی زیاد برای فرد و جامعه نظیر از هم پاشیدگی خانوادگی و بیکاری فرد و لکه‌دار شدن حیثیت خانواده وی در نتیجه اعمال مجازات است. مراد از کارآیی کیفر نیز این است که کیفر به اهداف تعیین‌شده برای آن، مانند جلوگیری از ارتکاب جرم و کاهش و تقلیل جرایم و بازدارندگی مرتکب و دیگران از تکرار جرم، برسد.^۲ مشاهیر حقوق کیفری و صاحب‌نظران در این عرصه معتقدند که اعمال کیفر صرفاً، خصوصاً در شکل‌های سنتی آن نظیر زندان، اعدام، شلاق و جزای نقدی نه تنها مانع از تکرار جرم در آینده نمی‌شود بلکه پیامدهای سوء و ناگواری را در ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و انسانی و حتی سیاسی به دنبال دارد.

در دهه‌های اخیر جهت‌گیری نظام کیفری به مدل سزادهی و کیفرهای استحقاقی به عنوان یک دیدگاه غیرپیامدگرا و بی‌توجه به نتایج مثبت از قبیل کاهش جرم و جلوگیری از تکرار جرم مطرح شده است. کیفرهای استحقاقی صرفاً برای مجرمان خطرناک و جرایم خشن به کار گرفته شده است و در مورد مرتکبان جرایم سبک از مجازات‌های جایگزین و بینابین استفاده می‌شود. از این رو نظام نیمه‌آزادی در جرایم درجه پنج تا هفت از نتایج این جهت‌گیری می‌باشد و گذشت شاکی و سپردن تأمین مناسب و تعهد به انجام یک فعالیت شغلی حرفه‌ای و حرفه آموزشی، مشارکت در تداوم زندگی خانوادگی و درمان اعتیاد یا بیماری که در فرآیند اصلاح یا جبران خسارت وارده بر بزه‌دیده مطرح شده است، به روشنی به مفید بودن کیفر و کارکردهای آن اشاره دارد.

1. Bruinsma, Gerben; and David Weisburd (eds), *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, New York, Springer, 2014, p. 467.

۲. صفاری، علی، مقالاتی در جرم‌شناسی و کیفرشناسی، منبع پیشین، ص. ۲۶۵.

۲-۲-۵. هزینه‌های انسانی و مادی کیفر در نظام نیمه‌آزادی

امروزه اصل میانه‌روی یا امساک در کیفر حکایت از استفاده از کیفر به عنوان آخرین راه‌حل دارد. به عبارت دیگر در اعمال ضمانت اجرا می‌بایست راه‌حل‌های غیر کیفری را تا حد امکان جایگزین راه‌حل‌های کیفری یا ضمانت اجراهایی با صبغه کیفری نمود.^۱ امروزه دست اندرکاران عدالت کیفری اعمال مجازات‌هایی مانند زندان را صرفاً در خصوص مجرمان خطرناک و در جرایم خشن به کار می‌گیرند و اعمال مجازات‌های جایگزین و بینابین و اجتماعی را در خصوص جرایم سبک و مجرمان غیر خطرناک مطرح نموده‌اند. از جمله اینها کیفر نیمه‌آزادی است که در خصوص مجرمانی که به جرایم درجه پنج تا هفت محکوم شده‌اند، اعمال می‌شود.

۴. محاسن و چالش‌های فراروی نظام نیمه‌آزادی در بستر عدالت کیفری ایران

در این بند ابتدا به محاسن نظام نیمه‌آزادی در نظام حقوق کیفری ایران و در ادامه به چالش‌های فراروی این تأسیس جزایی اشاره خواهیم داشت.

۴-۱. محاسن نظام نیمه‌آزادی در بستر عدالت کیفری ایران

از آنجا که نظام نیمه‌آزادی در جهت کوچک‌سازی قلمرو عدالت کیفری با رویکرد پسروی کیفری از رهگذر سازوکار توافقی شدن آیین دادرسی کیفری و معامله اتهام یا چانه‌زنی قضایی ایجاد گردیده است، بخشی از دلایل روی‌آوری به داد و ستد اتهام را می‌توان از محاسن این نظام بر شمرد. اول آنکه هویت‌بخشی به بزهکاران در بستر عدالت کیفری افقی و شهروندمدار موجبات تحقق اهداف کیفر را فراهم می‌نماید. دوم آنکه در پرتو این تأسیس نوپدید، پاسخ‌های عدالت کیفری با وضعیت بزهکاران متناسب می‌گردد و بدین‌سان تصمیم‌گیران سیاست جنایی با ایجاد تحول در ماهیت و رسالت فرآیند کیفری و نظام ضمانت اجراها درصدد تقویت کارکرد اصلاحی - درمانی کیفر و پیشگیری از برجسب‌زنی بر می‌آیند.^۲ تشکیل پرونده شخصیت در فرآیند کیفری، پذیرش اصل شخصی کردن پاسخ‌ها و تغییر کارکرد کیفر زندان از جمله سازوکارهایی هستند که برای بالینی کردن ماهیت نظام عدالت کیفری مورد توجه قرار می‌گیرد. سوم آنکه ترمیم خسارات بزه‌دیده و قربانیان جرم که از نقش‌آفرینان اصلی دعوی کیفری هستند، در این نظام مورد توجه تهیه‌کنندگان قانون قرار گرفته و به نظام عدالت کیفری کارکردی بزه‌دیده‌مدار نیز بخشیده است. علاوه بر اینها سرعت‌بخشی به

۱. غلامی، حسین؛ و همکاران، اصل حداقل بودن حقوق جزا، انتشارات میزان، ۱۳۹۳، ص. ۱۸.

۲. بولک، برنار، کیفرشناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، انتشارات مجد، چاپ پنجم، ۱۳۸۵، ص. ۳۳.

رسیدگی‌های کیفری، کاهش میزان استفاده از ضمانت اجراهای کیفری با توسل به سازوکارهایی چون کیفرزدایی، افزایش دقت در رسیدگی‌های کیفری و کاهش هزینه‌های نظام عدالت کیفری را می‌توان از محاسن توسل به نظام نیمه‌آزادی بر شمرد.

۲-۴. چالش‌های فراروی نظام نیمه‌آزادی در بستر عدالت کیفری ایران

عدالت کیفری، قهرآمیزترین شاخه حقوقی است که از ارزش‌های جوامع بشری حمایت می‌کند. این شاخه برای حمایت از این ارزش‌ها از سازوکارهای متعدد قهرآمیز در مرحله‌های مختلف فرآیند کیفری، بهره می‌گیرد. سیاست‌گذاران جنایی به این جهت که حمایت از ارزش‌ها به بستری برای تهدید بیش از اندازه حقوق و آزادی شهروندان تبدیل نشود، الزاماتی را پیش‌بینی کرده‌اند تا از این رهگذر چارچوب مداخله‌های کیفری به منظور حراست از ارزش‌های بنیادین جوامع بشری به دقت تبیین گردد. با وجود این، گزینش و اجرای راهبرد مذکور تردیدهایی نسبت به شماری از اصول فراگیر عدالت کیفری مانند اصل برابری شهروندان (به دلیل اینکه توسل به این نظام برای مقام قضایی اختیاری است) ایجاد می‌نماید. صرف نظر از ایجاد تبعیض در میان شهروندان، سلیقه‌ای شدن عدالت کیفری که عطف به نظریه توافقی شدن ایجاد می‌گردد، مانع شکل‌گیری سیاست قضایی منسجم و یکسان در نظام عدالت کیفری خواهد شد. این سرگردانی در پرتو راهبرد مذکور به شکل‌های مختلف متبلور شده که بارزترین آنها صدور آرای متهاافت است. مخدوش شدن اقتدار نظام عدالت کیفری که به دنبال توافقی شدن ایجاد می‌گردد، موجب می‌شود تا هیبت نظام عدالت کیفری شکسته شود و جنبه ارباب‌انگیزی آن مخدوش گردد. در نهایت ممکن است بستری برای سوءاستفاده دست‌اندرکاران عدالت کیفری فراهم گردد.^۱

۱. نیازپور، امیرحسن، منبع پیشین، صص. ۹۲-۸۲.

نتیجه‌گیری

افزایش بزهکاری و عدم کارآیی بسیاری از کیفرهای سنتی، سیاست‌گذاران جنایی را بر آن داشت تا در شیوه‌های پاسخ‌دهی به رفتار مجرمانه تغییراتی را پدید آورند. از جمله آنها مجازات‌های بینابین است که به دنبال جنبش‌های کیفر حبس و به عنوان یکی از شیوه‌های کاهنده کیفر ایجاد گردید. در این راستا برای پاسخ‌دهی به شماری از گونه‌های بزهکاری و برخی از بزهکاران، وفق اصل حداقلی کیفر می‌توان از روش‌های جدیدی حتی با صبغه غیرقهرآمیز بهره جست. نظام نیمه‌آزادی، کاربست مجازات‌های بینابینی است برای پاسخ‌دهی به محکومان مجازات‌های سالب آزادی، که ثمره آن، حبس‌زدایی و کاهش جمعیت کیفری می‌باشد. از سوی دیگر، این نظام برای پاسداری از محکومان، با رعایت موازین حقوق بنیادین آنها در پرتو عدالت کیفری کرامت‌مدار، بازگشت سعادت‌مندانه به جامعه، کاهش آثار برجسب‌زنی و هزینه‌ها را در پی داشته است.

در ساحت سیاست جنایی ایران، این راهکار در ادوار مختلف قانون‌گذاری برای پاسخ‌های سالب آزادی شناسایی شده است. پیش از انقلاب، وفق ماده ۵۱ آئین‌نامه زندان‌ها و مؤسسات صنعتی و کشاورزی وابسته به زندان‌ها مصوب ۱۳۵۴، شیوه نیمه‌آزادی در ایران نمود پیدا کرد. پس از انقلاب در سال ۱۳۸۴^۱، این نظام به منصفه بروز رسید، لیکن، عنوان آن به «مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال» دگرگون شد. تدوین‌کنندگان قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ نیز در ماده ۵۶ به نظام نیمه‌آزادی اعتبار قانونی بخشیدند.

نظام نیمه‌آزادی مستلزم تدوین سیاست (یا قانون) جامعی است که در آن، نهادهای متولی، شرایط کنش‌گران اصلاح بزهکار از قبیل مددکاران اجتماعی، مدت بهره‌مندی از این نظام برحسب نوع جرم ارتكابی، مجازات و نیز شخصیت بزهکار به طور دقیق تبیین شود. در همین راستا ماده ۶۳ قانون پیش‌گفته مقرر داشت که آیین‌نامه اجرایی مواد مربوط به نظام نیمه‌آزادی بایستی ظرف شش ماه از تاریخ لازم‌الاجرا شدن قانون، تهیه و تصویب شود. در حالی که پس از گذشت قریب به سه سال از تصویب قانون، این آیین‌نامه هنوز تصویب نشده است. افزون بر این، کنش‌گران عدالت کیفری باید با قاطعیت تفهیم شوند که استفاده از این نظام به معنای نادیده گرفتن کیفرهای سنتی نمی‌باشد، بلکه به این معنا است که جامعه به آن حد از عقلانیت، انصاف و عدالت رسیده که در برخورد با مرتکب، انسانیت وی را فراموش نکند. بدین‌سان، تمسک به این

۱. ر.ک. آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، مصوب ۱۳۸۴/۹/۲۰.

نظام، امتیازی جهت اصلاح عادلانه بزهکار می‌باشد. لذا جهت اجرای هر چه بهتر قانون پیشنهادهای ذیل قابل طرح است:

- اولویت بخشی به رفاه و اتخاذ رویکرد حمایتی نسبت به محکومان. حمایت از محکومان و رفاه آنان باید در تمامی برخوردهای قضایی و غیرقضایی در مرحله پساکیفری از اولویت برخوردار باشد. این موضع بایستی در تصمیمات مأخوذه توسط نهادهای غیرقضایی و اجرای تدابیر لحاظ شود.
- تخصص گرایی. یکی دیگر از ملزوماتی که در رویکرد نظام نیمه آزادی حائز اهمیت می‌باشد، استفاده از مددکار اجتماعی^۱ و میانجی‌گر متخصص و بامسئولیت می‌باشد. وانگهی عدم رعایت تخصص گرایی می‌تواند هم منافع محکومان و هم بزه‌دیده احتمالی جرم را به خطر بیندازد.
- فرهنگ سازی و جلب مشارکت مردمی. فرهنگ سازی برای استقبال افکار عمومی در زمره مهم ترین ضرورت های اجرایی نظام نیمه آزادی می باشد، زیرا از یک سو موجب جلب مشارکت مردمی و تخصصی اقشار مختلف مردم می شود و از سوی دیگر زمینه را برای روی گردانی از خشونت و استقبال بزه‌دیده از راهکارهای عدالت ترمیمی فراهم می سازد.
- پیش‌بینی ضمانت اجرای نظام نیمه آزادی. نظام نیمه آزادی در سیاست تقنینی ایران در مرحله پساکیفری پیش‌بینی شده است، لذا مستلزم بسترهای اجتماعی از قبیل فعالیت شغلی و مشارکت در تداوم زندگی خانوادگی است که از شرایط پیش‌بینی شده در ماده ۵۷ قانون مجازات اسلامی می‌باشد. سیاست تقنینی ایران در صورت عدم اجرای شرایط ماده مارالذکر، هیچ‌گونه ضمانت اجرایی لحاظ نکرده است. لذا می‌بایست ضمانت اجرایی عدول از دستورات در آیین‌نامه مشخص شود.^۲

۱. مطابق ماده ۴۸۷ آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، مددکاران اجتماعی از بین فارغ‌التحصیلان رشته‌های مددکاری اجتماعی، علوم تربیتی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، جرم‌شناسی و حقوق استخدام می‌شوند.

۲. در این خصوص، ضمانت اجرای ماده ۵۷ آیین‌نامه زندان‌ها و مؤسسات صنعتی و کشاورزی وابسته به زندان‌ها، مصوب ۱۳۵۴، قابل توجه است.

منابع

- آشوری، محمد، جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین، انتشارات گرایش، ۱۳۸۲.
- آنسل، مارک، دفاع اجتماعی، ترجمه محمد آشوری و علی حسین نجفی ابرندآبادی، انتشارات گنج دانش، چاپ سوم، ۱۳۹۱.
- اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، جلد نخست، انتشارات میزان، چاپ سی‌وسوم، ۱۳۹۳.
- بولک، برنار، کیفرشناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، انتشارات مجد، چاپ پنجم، ۱۳۸۵.
- پردال، ژان، تاریخ اندیشه‌های کیفری، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، انتشارات سمت، چاپ هفتم، ۱۳۹۲.
- دانش، تاج‌زمان، «طرز اجرای مجازات حبس و اقدامات تأمینی و تربیتی سالب آزادی در سوئد و ایتالیا»، مجله حقوق دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۲۳، ۱۳۶۶.
- رهامی، محسن، «عرفی شدن مجازات‌ها در نظام جمهوری اسلامی ایران»، در: علوم جنایی (مجموعه مقالات در تجلیل از استاد دکتر محمد آشوری)، انتشارات سمت، چاپ سوم، ۱۳۸۹.
- زارعت، عباس، حقوق جزای عمومی تطبیقی، انتشارات فکرسازان، ۱۳۸۴.
- _____، شرح مختصر قانون مجازات اسلامی، چاپ اول، انتشارات ققنوس، ۱۳۹۲.
- شمس ناتری، محمدابراهیم؛ زارع، ابراهیم؛ کلاتتری، حمیدرضا، و زینب ریاضت، قانون مجازات اسلامی در نظم حقوق کنونی، جلد اول، انتشارات میزان، ۱۳۹۲.
- صفاری، علی، کیفرشناسی، انتشارات جنگل، چاپ سوم، ۱۳۸۷.
- _____، مقالاتی در جرم‌شناسی و کیفرشناسی، انتشارات جنگل، ۱۳۹۱.
- صلاحی، جاوید، کیفرشناسی، انتشارات میزان، چاپ دوم، ۱۳۸۹.
- غلامی، حسین، بررسی حقوقی - جرم‌شناختی تکرار جرم، انتشارات میزان، چاپ سوم، ۱۳۹۰.
- _____، «عدالت ترمیمی»، در: علوم جنایی (مجموعه مقالات در تجلیل از استاد دکتر محمد آشوری)، انتشارات سمت، چاپ سوم، ۱۳۸۹.
- غلامی، حسین؛ و همکاران، اصل حداقل بودن حقوق جزا، انتشارات میزان، ۱۳۹۳.

-
- کلارکسون، کریستوفر، حقوق جزای اختصاصی انگلستان و نقش حقوق جزا در جامعه، ترجمه حسین میرمحمد صادقی، انتشارات جنگل، ۱۳۹۱.
 - گسن، ریموند، «گرایش‌های نو در جرم‌شناسی انگلیس و آمریکای شمالی»، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، مجله تحقیقات حقوقی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۲، ۱۳۶۵.
 - گودرزی، محمدرضا؛ و لیلا مقدادی، کیفرشناسی نوین یا کیفرهای اجتماعی، انتشارات مجد، ۱۳۸۴.
 - گودرزی، محمدرضا، «نارسانی‌های زندان»، الهیات و حقوق، شماره ۹ و ۱۰، ۱۳۸۲.
 - محمدی، داود، مجازات‌های جایگزین: نقدی بر کیفر زندان، چالش‌ها و راهکارها، انتشارات عود، ۱۳۸۴.
 - نیازپور، امیرحسن، توافقی شدن آیین دادرسی کیفری، انتشارات میزان، ۱۳۹۰.
 - ولد، جرج؛ برنارد، توماس؛ و جفری اسنیپس، جرم‌شناسی نظری، ترجمه علی شجاعی، انتشارات دادگستر، ویراست ششم، ۱۳۹۲.
 - یزدیان جعفری، جعفر، چرایی و چگونگی مجازات، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۱.
 - Baechtold, Andrea, "Semi - Liberty and Semi - Detention in the Correctional System in Swiss Law", *Revue Internationale De Criminologie et De Police Technique* 29, no. 1, 1976.
 - Ben - Moshe, Liat; and Allison Carey (eds), *Disability Incarcerated: Imprisonment and Disability in the United States and Canada*, New York, Palgrave Macmillan, 2014.
 - Bruinsma, Gerben; and David Weisburd (eds), *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, New York, Springer, 2014.
 - Caputo, Gail, *Intermediate Sanctions in Corrections*, Texas, University of North Texas Press, 2004.
 - Conniff, Christopher; Goldschmidt, Steven; and Helen Gugel, "Sentencing Guidelines For Insider Trading: Recent Amendments Create Greater Disparity", *Federal Sentencing Reporter* 26, no. 1, 2013.
 - Council of Europe, and Committee of Ministers, *Prison Overcrowding and Prison Population Inflation: Recommendation No. R (99) 22, Adopted By the Committee of Ministers of the Council of Europe on 30 September 1999 and Report*, Strasbourg, Council of Europe Pub, 2000.

-
- Leka, Adrian. "Alternative Measures of Punishment and the Role of the Probation Service, for Their Right Implementation", *European Journal of Social Law*, no. 2, 2014.
 - Milburn, Philip; and Ludovic Jamet, "Prévention de la récidive : les services de probation et d'insertion français dans la tourmente", *Champ Pénal/ Penal field*, vol. 11, 2014.
 - Gordon Scott, David, *Penology*, SAGE Course Companions, Los Angeles, 2008.
 - Sevdiren, Ozgur, *Alternatives to Imprisonment in England and Wales, Germany and Turkey*, New York, Springer, 2011.
 - Sim, Joe, *Punishment and Prisons: Power and the Carceral State*, California, Thousand Oaks, 2009.
 - Stefanovska, Vesna, "Some Restorative Justice Benefits to Offenders and Victims of Crime." *Balkan Social Science Review*, no. 4, 2015.
 - Wangmo, Tenzin; et al, "The Investigation of Deaths in Custody: A Qualitative Analysis of Problems And Prospects", *Journal Of Forensic And Legal Medicine*, vol. 25, 2014.